

Hakikatin Araştırılması
&
Dünya ya da Işık Üzerine
Deneme

René Descartes

Hakikatin Araştırılması & Dünya ya da Işık Üzerine Deneme
René Descartes

Özgün Adları
La Recherche de la vérité par la lumière naturelle
Le Monde ou Traité de la lumière

Fransızcadan Çeviren
Atakan Altınörs

Editör
Ekrem Ayyıldız

Bu kitabın Türkçe yayın hakları **Paradigma Yayıncılık**'a aittir; hiçbir bölümü yayıncının izni olmaksızın fotokopi ve kompüter dahil hiçbir elektronik ya da mekanik araçla yeniden üretilemez, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

1. Baskı, Paradigma, İstanbul, Aralık 2011
2. Baskı, Paradigma, İstanbul, Nisan 2016

Dizgi-Mizanpaj
Hülya Aşkın-Bilen

Kapak
Bakış Grafik

Baskı
Ofis Yayın Matbaa Kağıt San.Ltd.Şti
Davutpaşa Kışla Cad. Güven San. Sit. No: 75 D. 386-387
Topkapı-Zeytinburnu/İstanbul Sertifika No: 14973

ISBN: 978-975-7819-80-6

Paradigma Felsefe Serisi: 55

PARADİGMA YAYINCILIK

Alemdar Mah. Ticarethane Sok.
Üçpınar Hanı No: 21/1 – 34110
Cağaloğlu/İSTANBUL
Tel: (0 212) 528 19 28 Faks: (0 212) 526 81 52
[www. paradigmakitap.com](http://www.paradigmakitap.com)
info@paradigmakitap.com

Hakikatin Araştırılması
&
Dünya ya da Işık Üzerine
Deneme

René Descartes

Türkçesi
Atakan Altınörs

İçindekiler

Sunuş	IX
Fıtrî/Tabiî Işıkla Hakikatin Araştırılması	1
Çevirenin Notu	3
Fıtrî/Tabiî Işıkla Hakikatin Araştırılması .	5
Dünya ya da Işık Üzerine Deneme	43
Çevirenin Notu	45
Dünya ya da Işık Üzerine Deneme	49
Descartes'ın Hayatı ve Eserleri	65
Faydalanılan Kaynaklar	79
Kavramlar Dizini	81

Sunuş

Bu kitap, Descartes'ın *opus postumum*'u, yani ölümünden sonra yayımlanan eserleri arasında yer alan iki metnin çevirisini bir araya getiriyor. Bu metinlerden *La Recherche de la vérité par la lumière naturelle* başlığını taşıyan ilki, hayâlî üç karakter (Eudoxe, Poliandre, Epistémon) arasında kurgulanmış bir diyalogdur. Descartes tamamını yazıp bitiremediği bu metninde, başta metodik şüphesi ve *cogito ergo sum* hükmünün şüphe götürmezliği olmak üzere felsefesinin ana hatlarını özetler. Descartes'ın bu metni üzerine ünlü Alman filozof Ernst Cassirer şu değerlendirmede bulunmuştur: «Descartes'ın hiçbir yazısı, hatta *Metot Üzerine Konuşma* bile, onun düşünce evrenine giriş için bize daha iyi bir yaklaşım noktası sunamaz».

Descartes'ın *Le Monde ou Traité de la lumière* başlıklı metni de bitmemiş bir eser projesidir. Madde, uzay, atalet, hareket, ı ışık gibi fizik konularını ve maddenin, kütle ve hareketin korunumu gibi doğa yasalarını incelediği bu eserini tamamlamaktan, 1633 yılının Haziran ayında aldığı, Galilei'nin Engizisyon ta-

rafından yargılandığı haberi üzerine vazgeçmiştir. Zira bu eserinde o da Galilei gibi dünyanın güneş çevresinde döndüğünü savunmaya niyetlidir ve hakkında çıkarılmış “ateist” söylentisinden de zaten fevkalade tedirgindir. Descartes’ın bir kovuşturmaya uğramak için ne kadar ihtiyatlı yazdığı, *Dünya ya da Işık Üzerine Deneme*’de görülmektedir; mevcut dünyadan değil, hayâl ürünü bir dünyadan söz ediyormuş gibi yazar. Bu ihtiyatlı tavrını Latince «*larvatus prodeo*» (maske takarak ilerliyorum) ifadesiyle de bizzat vurgulamıştır.

Descartes’ın *Metot Üzerine Konuşma*’sını çevirirken okuduğum bu iki metni dilimize çevirmenin faydalı olacağını düşünerek işe koyuldum. Sonunda bu kitap ortaya çıktı. Kitapta bazı terimlerin hem geleneksel hem de güncel karşılıklarını, taksim işaretinden yararlanarak yan yana kullandım: muhayyile/imgeleme yetisi, arızî/ilineksel, vb. gibi. Bazı kelimelerin yanında köşeli parantez içinde Fransızca orijinalini de verdim. Yine köşeli parantezi, metnin orijinalinde olmayan ama Türkçe’nin mantığının gerektirdiği eklemelerimi belirtmek üzere, [konumuza dönersek-çev.] şeklinde kullandım. Gerekli gördüğüm yerlerde kendi açıklamalarımı dipnot düştüm ve (çev.) ibaresiyle belirttim. Kitabın sonuna Descartes’ın hayatı ve eserleriyle ilgili bir yazı ile bir kavramlar dizini ekledim. Kitabın Descartes’ın düşüncelerine, felsefeye, bilim tarihine ilgi duyan değerli okurlara küçük bir kaynak olması umduyla...

Atakan Altınörs

Ortaköy, 2011

Fıtrî / Tabiî Işıkla Hakikatin Araştırılması

(La Recherche de la vérité par la lumière naturelle)

*Fıtrî ışık tamamen saftır ve ne dinin ne de
felsefenin yardımına başvurmadan, sıradan
insanın aklını kurcalayabilecek her şey üzerine
edinmesi gereken kanaatleri tayin eder ve
en ilginç bilimlerin sırlarına nüfuz eder.*

Çevirenin Notu

Descartes'ın *La Recherche de la vérité par la lumière naturelle* başlıklı metnini hangi döneminde yazdığı ihtilâflı bir konudur. Charles Adam, 1641 senesinde, Hollanda'da kaleme alınmış olmasını kuvvetle muhtemel bulurken Adrien Baillet, hayatının son yıllarında yazdığına hükmeder. Metin iki parçanın bileşiminden oluşuyor. İlki, Descartes'ın İsveç Sarayı'nda ki vefatının ardından el yazmaları arasında bulunan, ama sonra da tam iki asır boyunca akıbeti meçhul kalan Fransızca parçasıdır. İlk kez 1701'de basılan Descartes'ın mektupları ve geride bıraktığı el yazmaları arasında, metnin — bu kitaptaki halinin — Latince tercümesi yer alır. Fransızca ilk parça ise Leibniz'in terekesinin saklandığı Hannover Kütüphanesi'nde, tâ 1894'te gün ışığına çıkar. Sonuç itibarıyla, çevirimizde kullandığımız ve Kaynakça'da belirttiğimiz Fransızca metin, Hannover'deki Fransızca ilk parça ile 1701'de basılmış Latince tercümenin ikinci parçasının çevirisinden oluşmaktadır. Bendeniz, çevirimde Fransızca'yı esas almakla birlikte, ikinci parçayı elimden gel-

diğince Latince'sinden de kontrol ettim; bilhassa, "açık", "seçik", vb. kilit önemi haiz kavramlarda şaşmaz bir çeviri olmasına özen gösterdim. Başlığını *Fitrî/Tabiî Işıkla Hakikatin Araştırılması* şeklinde çevirdim, çünkü dikkatli okurun da gözünden kaçmayacağı üzere, Descartes metninde bahse konu olan ışığı, salt veya saf "aklın ışığı" anlamında kullanır. Buna "doğal ışık" veya "tabiat ışığı" demek ise, Descartes'ın kastından başka çağrışımlara neden olur; söz gelimi, üzerinde yaşadığımız doğayı anlamaya sebebiyet verebilir. Bu yüzden, "yapımıza has"/"yaratılışımıza/doğamıza ait" anlamını vurgulamak için "fitrî/tabîî" terim çiftini kullanmayı yeğledim.

Fıtrî / Tabiî Işıkla Hakikatin Araştırılması

Ortalama bir insan, ne bütün kitapları okumuş olmaya ne de okullarda okutulan her şeyi inceden inceye öğrenmiş olmaya muhtaçtır. Hatta kitaplara fazla zaman ayırması, ortalama insanın eğitimi bozacak bir şeydir. Yapması gereken başka pek çok şey vardır ve ömrünün en büyük bölümünü iyi işler yapmaya ayıracak şekilde idareli kullanmak durumundadır ki bu da sadece kendi aklının ona öğreteceği dersleri almasıyla olur. Fakat insan dünyaya geldiğinde cahildir ve ilk yaşlarındaki bilgileri yalnızca zayıf duyularına ve öğretmenlerinin otoritesine dayandığından, aklı henüz muhayyilesinin/imgeleme yetisinin üzerinde imparatorluk kurmadığı dönemde, muhayyilesinin yalan yanlış bir sürü ideayla dolmamış olması neredeyse imkânsızdır; öyle ki, sonradan, zihninde yer etmiş yalan yanlış öğretileri ayıklamak için olduğu kadar, sağlam bir bilimin tohumlarını ekmek ve bilgilerini erişebileceği en yüksek seviyeye taşıyabilmenin yollarını keşfetmek için de fıtrî/tabîî bir iyiliğe veya-

hut bilgi bir insandan düzenli dersler almaya ihtiyaç duyar.

İşbu eserde, bu yolların hangileri olduğunu öğretmeyi ve fitratımızın/tabiatımızın hakikî zenginliklerini de her birimizin bizzat bulabileceği yola ve başka birinden ödünç alması gerekmeyen, hayatını çekip çevirmek için muhtaç olduğu bilime işaret ederek meydana çıkarmayı amaç edindim; öyle ki bu bilimi tatbik ederek en sonunda, insan aklının sahip olabileceği en merak uyandırıcı bilimleri kazanalım.

Fakat, söyleyeceklerim, sizin zihninizde inandırıcı bulunmayacak ölçüde şaşkınlık uyandırıp da maksadımın büyüklüğü es geçilmesin diye, kalkıştığım işin, insanda uyandırabileceği izlenim kadar zor olmadığını size baştan bildireyim. Sahiden de, insan zihninin erişebileceği menzili aşmayan bilgiler kendi arasında öyle harikulade bir bağ ile birbirine bağlıdır ve öyle zorunlu sonuçlarla birbirinden tümdengelimle çıkarılabilir ki, onları bulmak için aman aman bir sanata ve beceriye lüzum yoktur; yeter ki en basitten başlayarak en yüksek bilgilere derece derece yükselmek öğrenilsin. Benim burada son derece açık ve alelâde bir muhakeme zinciri yardımıyla göstermeyi isteyeceğim şey de işte budur; öyle ki her bir okur, şayet benim tespit edebileceklerimle aynı şeylere varmaz ise, bunun sadece, gereken yerlere dikkatini yöneltmediği için ve de düşüncelerini benim kendi düşüncemi yönlendirdiğim objelerin aynalarına yönlendirmediği için böyle olduğuna hükmedecektir; ve yine, benim keşfetmiş olduğum hakikatler vesilesiyle, uzun zamandır birçok kişinin arayıp da bulamadığı bir defineyi tesadüfen ayağı takılarak bulan bir köylünün lâayık olduğundan daha büyük bir şâna lâayık olmayacağıma hükmedecektir.

Ve de kesinlikle, bu tür bir işi benden daha iyi başaracak nice muhteşem kafa arasında bu ayrımı yapmaya tenezzül edecek bir kişi bile çıkmamış olmasını ve hemen hemen hepsinin ana yol dururken çalılıklarla kayalıklar arasındakine sapıp yolunu kaybeden yolcular gibi davranmış olmasını hayretle karşılıyorum.

Fakat ben, başkalarınca bilgisine erişilebilmiş ya da [tersine-çev.] erişilememiş şeyleri incelemek istemiyorum. Şunu kaydetmekle yetineceğim: Arzu edilebilir bütün bilim kitaplarda olsa bile, onların ihtiva ettiği iyi yanlar o kadar çok lüzumsuz şeyle harmanlanmış ve yığınla koca cilde serpiştirilmiştir ki okumak için insan ömrünün imkân verdiğinden daha fazla zaman ve onlarda faydalı olan yanları teşhis etmek için ise bizzat bulabilmemiz için gerekenden fazla deha lazımdır.

Okurun kısa/kestirme bir yol ile karşı karşıya kalmaktan hiddete kapılmayacağı ve her ne kadar onları Eflâtun'dan ya da Aristoteles'ten ödünç almadıysam da tıpkı bir gümüş sikkenin bir köylünün kesesinden veya gömülü küpünden çıkmakla kıymetini yitirmeyeceğindeki gibi, değeri bizzat kendinden gelen ve burada ileri sürecek olduğum hakikatleri beğeneceği umudunu bana veren de budur. Hatta o hakikatleri, bütün insanlara aynı oranda faydalı kılmaya da çalıştım. Bu maksada yönelik olarak ise, her bir kişinin en iyi bildiğine inandığı şeyleri samimiyetle arkadaşlarına anlattığı sohbetlerde kullanıldan daha elverişli bir üslup bulamadım. Eudoxe¹, Poliandre² ve Episté-

¹ Eudoxe [okunuşu: ödoks] Yunanca “zan/sanı” anlamına gelen doxa kelimesinin önüne, “iyi” anlamına gelen “eu-” ön takısıyla yapılmış bir isim: “hüsnüzan”, “iyi sanı”. (çev.)

² Poliandre [okunuşu: polyandr] Fransızca'da “çok kocalı” anlamına gelir. (çev.)